

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОСТІ У ФУНКЦІОНУВАННІ ПІДПРИЄМСТВ КОСМІЧНОЇ ГАЛУЗІ

В статті розглядається проблема розвитку космічної галузі України з точки зору забезпечення її стійкого та стабільного функціонування. Особливо актуальною ця проблема стає в умовах економічної рецесії, переформатування ринку, розриву технологічних та економічних зв'язків та відкриття нових ринків в рамках євроінтеграції. Метою статті є визначення основних проблем на шляху забезпечення сталості функціонування підприємств космічної галузі та визначення шляхів їх подолання. Науковим результатом є діагностика проблем забезпечення економічної сталості підприємств космічної галузі та аналіз механізмів для подолання цих проблем, що має широке практичне та наукове застосування. Проблема сталого розвитку космічної галузі України є особливо актуальною з огляду на трансформаційний характер кризових явищ в українській економіці та активний процес переформатування зовнішніх ринків збуту.

Ключові слова: стале функціонування, космічна галузь, забезпечення сталості, економічна стійкість, подолання кризи

Гавриш Олег, Войтко Сергей, Бухун Юрий

ОБЕСПЕЧЕНИЕ УСТОЙЧИВОСТИ В ФУНКЦИОНИРОВАНИИ ПРЕДПРИЯТИЙ КОСМИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ

В статье рассматривается проблема развития космической отрасли Украины с точки зрения обеспечения ее устойчивого и стабильного функционирования. Особенно актуальной эта проблема становится в условиях экономической рецессии, переформатирование рынка, разрыва технологических и экономических связей и открытие новых рынков в рамках евроинтеграции. Целью статьи является определение основных проблем на пути обеспечения устойчивости функционирования предприятий космической отрасли и определение

путей их преодоления. Научным результатом является диагностика проблем обеспечения экономической устойчивости предприятий космической отрасли и анализ механизмов для преодоления этих проблем, имеет широкое практическое и научное применение. Проблема устойчивого развития космической отрасли Украины является особенно актуальной ввиду трансформационный характер кризисных явлений в украинской экономике и активный процесс переформатирования внешних рынков сбыта.

Ключевые слова: устойчивое функционирование, космическая отрасль, обеспечение постоянства, экономическая устойчивость, преодоления кризиса

Gavriush Oleg Voitko Sergei, Buhun Yuri

ENSURING SUSTAINABILITY IN THE SPACE INDUSTRY FUNCTIONING

In the article the problem of Ukraine's space industry in terms of its sustainable and stable functioning. Particularly relevant is this problem during the economic recession, reformatting the market, technological gap and economic ties and opening of new markets within the European integration. The article is to define the main challenges to sustainability functioning space industry and identify ways to overcome them. For practical and scientific results, the following methods: economic and statistical, and structural analysis, economic diagnostics. A scientific diagnosis result is problems of economic sustainability space industry and analysis mechanisms to overcome these problems have wide practical and scientific applications. The problem of sustainable development of space industry in Ukraine is particularly relevant given the transformational nature of the crisis in the Ukrainian economy and active process of reformatting the external markets.

Keywords: sustainable functioning, space industry, ensure sustainability, economic stability, overcome the crisis

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Сучасний стан економіки України характеризується складністю та високим

рівнем динамічності середовища функціонування, в тому числі й для підприємств космічної галузі, що зумовлює необхідність постійного вдосконалення підходів до управління ними для забезпечення стійкості та протистояння впливу дестабілізуючих чинників. Функціональна сталість для підприємств космічної галузі, що працюють на ринкових засадах, забезпечується їх економічною стійкістю. У сучасних умовах досягнення економічної стійкості є запорукою ефективного розвитку підприємств зокрема та збереження космічного потенціалу країни в цілому.

Довгострокове забезпечення достатньої функціональної економічної стійкості для підприємств космічної галузі можливе тільки за рахунок усвідомлених, спрямованих дій на перспективу, що носять стратегічний і програмний характер. Тому забезпечення функціональної сталості та поступального розвитку, перехід до етапу довгострокового стійкого функціонування підприємств космічної галузі є стратегічною метою та першочерговим завданням для вітчизняної економічної думки. Особливо важливими є наукові розробки щодо забезпечення сталості функціонування підприємств космічної галузі в умовах трансформації ризиків на усіх ринках, де працюють дані підприємства, особливо на міжнародному рівні. Критична залежність від російської сировини та комплектуючих, втрата значної частини традиційних ринків та зародження високої конкуренції з боку держав, що претендують на космічний статус – все це робить вкрай актуальним питання забезпечення функціональної сталості підприємств космічної галузі України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз головних аспектів управління функціональною й економічною сталістю підприємств в цілому та його ролі у системі господарювання був проведений низкою вітчизняних та зарубіжних вчених. Під час дослідження вивчені та узагальнені основні результати наукових доробок вітчизняних учених, зокрема В. В. Вітлінського [1], В.М. Кочеткова [2]; а також західних економістів, зокрема Ф. Бріггема [3], П. Друкера [4], Р. Акоффа [5], А. Берліна [6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Однак, успішне вирішення теоретичних й науково-практичних питань, які пов'язані з напрацюванням методів забезпечення стійкого економічного

функціонування підприємств, накопиченням ефективного досвіду щодо планування, організації та управління діяльністю цих підприємств в умовах нестабільності ринкового середовища відбувається недостатньо швидко, тому ціла низка питань та проблем залишається без належної для цього уваги. В значному ряді випадків застосовувані методи забезпечення функціональної та економічної сталості розглядаються дослідниками ізольовано від системи управління підприємствами, особливо з врахуванням особливостей космічної галузі, серед яких – вкрай тривалий виробничий цикл, необхідність залучення значних обсягів інвестицій на підтримку виробничої та наукової бази, брак сучасного інвестиційного менеджменту на підприємствах, неефективна організаційна та виробнича структура підприємств тощо.

Тому, попри значний наробіток вітчизняних та зарубіжних вчених, гостро бракує досліджень, що розглядають стійкість функціонування підприємств з точки зору особливостей саме космічної галузі.

Формулювання цілей статті. Мета нашого дослідження – це аналіз умов забезпечення функціональної сталості підприємств космічної галузі України, зокрема шляхом досягнення економічної стійкості підприємств в умовах значних кризових впливів з боку зовнішніх ринків та скорочення державного фінансування.

Виклад основного матеріалу. Сталий розвиток підприємств космічної галузі залежить від забезпечення їх функціональної стійкості в сучасному швидкозмінному економічному середовищі, особливо з огляду на кризові явища, частково неекономічного характеру (агресія з боку Росії, політично заангажовані торговельні війни). В той же час, інтеграційні процеси останнього року, що спрямовані на розвинені країни, надають можливість для розширення міжнародної співпраці та поглиблення її ефективності.

Сталий розвиток підприємства в цілому знаходиться під впливом багатьох чинників – внутрішніх і зовнішніх, прямих і непрямих, об'єктивних і суб'єктивних, регульованих ринком, державою, безпосередньо самим підприємством.

Найважливішими внутрішніми факторами стійкості підприємства є:

- наявність інвестицій;

- інноваційна активність, що безпосередньо визначає конкурентоспроможність продукції та виробничої технології;
- нова технологія і техніка;
- інтелектуальні ресурси, резервні потужності;
- політика управління капіталом, якістю продукції, стратегією маркетингової політики, персоналом підприємства.

Великим є вплив на рівень економічної стійкості таких факторів, як:

- відсутність професійного досвіду у стратегічному менеджменті;
- фінансові прорахунки;
- погана організація праці;
- погана пристосованість до змін у ринковому, соціальному та екологічному середовищах.

Виходячи з вищезазначеного, економічну стійкість підприємства можна розглядати як функцію від якості її управління на всіх рівнях та всіх аспектах діяльності підприємства.

В той же час, для підприємств космічної галузі в Україні особливо важливим є зовнішнє середовище – залежність від зовнішніх ринків (іноді критична), залежність від державного фінансування тощо. В поєднанні з тривалим виробничим циклом, забезпечення економічної стійкості підприємств космічної галузі, навіть за умови ефективного управління, видається нетривіальною задачею. З іншого боку, потенціал галузі, особливо при застосуванні розробок у військово-промисловому комплексі (ВПК), дозволяє розраховувати в майбутньому на державні замовлення, які здатні сформувати стійкий внутрішній попит. Але лише державного замовлення недостатньо для збереження таких обсягів виробництва, що дозволить задіяти бодай наявні виробничі потужності.

Для великих промислових підприємств та корпорацій реальним і дієвим інструментом функціональної стійкості є ефективне використання таких способів адаптації до критичних змін зовнішнього середовища, як диверсифікація продукції, робіт, послуг, розширення ринкових зв'язків, оптимізація структури основних виробничих фондів і т.д. Особливо актуальною є проблема адаптації до нових умов роботи внаслідок кризи 2014 року, коли припинилась значна частина співпраці з РФ. Через втрату великої частки замовлень провідні

підприємства галузі опинилися у скрутному фінансовому становищі: повністю припинилося військово-технічне співробітництво з РФ, призупинено виробництво ракетносіів «Зеніт» для проектів «Морський старт» і «Наземний старт». Ще одним дестабілізуючим чинником стало найнижче за останнє десятиліття фінансування Загальнодержавної космічної програми України в 2014 році [7]. Суб'єкти малого підприємництва в таких умовах не мають настільки широкий спектр адаптаційних можливостей і зміна навіть одного з параметрів зовнішнього середовища може виявитися для них критичною, тому в умовах економічної кризи створення невеликих підприємств, що займаються прикладними розробками в космічній галузі на кшталт бізнес-інкубаторів в розвинених країнах, несе вкрай високі ризики. Хоча в цілому невеликі підприємства космічної галузі можуть забезпечити собі функціональну стійкість, наприклад, як аутсорсингові підприємства для великих проектів або як венчурні компанії, що розробляють та випробовують інноваційну продукцію.

На відміну від малих, великі підприємства космічної галузі в кризових умовах можуть залучати інвестиції, кредити чи отримати підтримку від держави, мають значну кількість апробованих наукових розробок та певну частину проектів, від яких держава чи міжнародні партнери не можуть відмовитися (зокрема, розробки в галузі ВПК, робота над ракетно-космічним комплексом «Антарес» та міжнародний проект «Taigus 2» тощо).

Аналізуючи світовий досвід, відомі науковці В. Горбулін та В. Шеховцев, що займаються проблематикою розвитку космічної галузі України, розглядають важливою умовою забезпечення стійкості космічної промисловості створення потужних інтеграційних структур, що об'єднують кілька успішних компаній. Вони зазначають, що сьогодні успіх на зовнішньому аерокосмічному ринку мають ті компанії, які заздалегідь сконцентрували свій інтелектуальний, науково-технічний та промисловий потенціал у формі потужних інтегрованих структур, спроможних розробляти конкуренто-спроможну продукцію.

За їх прогнозами, очікується певне збільшення попиту на авіакосмічному світовому ринку. З іншого ж боку, держава не в змозі забезпечити фінансування потужностей галузей у достатніх обсягах. За рахунок створення міжнародних інтегрованих структур за участю

організацій і підприємств України для виконання масштабних комерційних проектів галузі зможуть отримати додаткове позабюджетне джерело фінансування [8].

При цьому В. Горбулін та В. Шеховцев спираються на світову практику космічних держав – так, у США основні інтеграційні перетворення в авіакосмічній сфері було проведено у 1992-1997 роках через зменшення фінансування програм закупівлі військової продукції аерокосмічних фірм (у 1990-1995 роках на ~ 59%) після завершення «холодної війни»; спад виробництва у високотехнологічному секторі промисловості внаслідок скорочення державних капіталовкладень у розвиток науки і техніки; дії урядів 90-х років, спрямованих на збалансування федерального бюджету.

Метою цих інтеграційних перетворень було досягнення якісно нового стану фірм і компаній, який дозволяв не тільки вижити в нових умовах, але й нарощувати конкурентні можливості за рахунок внутрішньої консолідації фірм і компаній, реалізації ефектів масштабу, синергії та диверсифікації виробництва.

За шість років по тому з понад двадцяти великих компаній було створено чотири потужні інтегровані структури – Lockheed Martin, Boeing, Northrop Grumman, Raytheon, які поділили між собою (за обсягами кінцевої продукції) внутрішній та більшу частку світового аерокосмічного ринку.

В Росії в цей період також було створено 9 інтегрованих структур – на кінець 2005 року запрацювали ФДУП «РСК МіГ», ВАТ «НВК «Іркут», ВАТ «Компанія «Сухой», ВАТ «Туполев», ВАТ «МАК Іллюшин», ВАТ «ОПК Оборонпром», ВАТ «Корпорація «Аерокосмічне обладнання», ВАТ «Холдингова компанія «Авіаприлад-Холдинг», ВАТ «Концерн «Авіоніка» [8].

З огляду на втрату значної частини російського ринку, скорочення державних витрат на державну космічну Програму та зростання конкуренції на світовому ринку товарів та послуг у космічній галузі, можна розглядати американський інтеграційний досвід як близький для нинішнього стану вітчизняної космічної галузі.

Розглянемо детальніше питання економічної стійкості у розрізі управління підприємством космічної галузі у кризовий період в процесі пошуку нових ринків збуту.

Забезпечення економічної стійкості – це, перш за все, вибір слабких місць у діяльності об'єкта і потім планування стратегії щодо їх поліпшення, включаючи визначення необхідних засобів і обсягів фінансових ресурсів.

Для виявлення слабких місць у діяльності підприємства необхідно дати оцінку складових категорій економічної стійкості за допомогою сукупності показників, що характеризують ці категорії:

- показники виробничої стійкості (коефіцієнт придатності та оновлення основних фондів, коефіцієнт зносу основних фондів);
- показники соціальної стійкості (коефіцієнт чисельності обороту персоналу, коефіцієнт заміщення персоналу та ін.);
- показники стійкості ділової активності (широта ринків збуту, обсяг реалізації виробленої продукції (робіт, послуг), коефіцієнт загальної оборотності капіталу, фондівіддача та ін.);
- показники фінансової стійкості (коефіцієнт поточної ліквідності, коефіцієнт фінансової стійкості, коефіцієнт покриття та ін.).

Таким чином, в сучасних умовах стійкість підприємства формується під впливом складного комплексу чинників. При всьому їх різноманітності, спостерігається єдність, що характеризує економічно стійкі підприємства. Ця єдність полягає в:

- наявності ефективного підходу до організації виробничої фінансової, маркетингової діяльності;
- умінні вловлювати сигнали про зміну середовища і швидко реагувати на них;
- здатності керівництва ефективно використовувати «людський капітал»;
- постійному оновленні технологій та інноваціях.

Зазначимо, що постійний розвиток інноваційних процесів є найважливішою запорукою сталого розвитку як економічної системи в цілому, так і окремих підприємств.

У свою чергу, ключову роль в реалізації інноваційного потенціалу відіграє забезпечення сталого розвитку підприємств. Отже, можна вважати процеси забезпечення сталого розвитку та підвищення інноваційного потенціалу взаємообумовленими. Це доведено в працях А. В. Козаченко [9, с. 114-119], Л.Т. Гіляровської [10, с. 89-93], В. М. Гончарова [11, с. 65] та інших.

Практика також доводить важливість розвитку інноваційних виробництв: згідно статистичних даних ЮНКТАД [12], світовий ринок інноваційних технологій в 2014 р. оцінювався майже в 2,66 трлн. дол. США.

Наша країна належить до таких держав, чий рівень економіки не може повністю відповідати науково-технічному розвитку і освітньому потенціалу, особливо в космічній галузі. Причини цього мають комплексний характер. Зокрема, спостерігається занепад дослідно-виробничого підґрунтя в системі наукових розробок, що уповільнює, або й навіть унеможлиблює комерціалізацію наукових досягнень. Також, у нашій державі досі не повною мірою реалізується комплексний підхід щодо управління космічною галуззю в цілому, через недостатнє фінансування існуючих державних програм розвитку космічної галузі. Зокрема, у 2014 році фактично профінансовано 96,8 % від запланованих держбюджетом видатків на виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, але по відношенню до обсягів фінансування, передбачених Законом України про Космічну програму на 2013–2017 роки, фактичні видатки становили лише 28% (з 230 млн. грн., запланованих у Програмі, фактично було виділено 70 млн. грн., з них використано 68 млн. грн.). Як зазначають експерти [13], недофінансування наукової діяльності призводить до затягування досліджень у часі та появи боргів за проведені роботи. Аналіз звітних документів лише підтверджує невтішні припущення. Як вказано в звіті про виконання паспорта бюджетної Космічної програми за 2014 рік, із усіх касових видатків у розмірі 67,8 млн. грн. на погашення кредиторської заборгованості, яка виникла в попередні роки, витрачено 57,5 млн. грн., що становить 85% від витрачених державних коштів [13].

Зменшення об'єму виробництва на підприємствах космічної галузі призводить до зменшення конкурентоспроможності, що, в свою чергу, зменшує можливість просування товарів на збутові ринки, особливо зарубіжні.

З іншого боку, продукція вітчизняних підприємств космічної галузі є доволі конкурентоспроможною. Згідно оцінок Євросоюзу, за результатами запуску програми Європейського Союзу з інновацій та досліджень «Горизонт-2020» наша країна залишається ключовим партнером ЄС. У сьомій рамковій програмі «FP7», що передувала

програмі «Горизонт 2020», Україна увійшла в десятку найбільш ефективних так званих «третіх» країн (за діючою класифікацією, треті країни – країни, які не є членами ЄС і не асоційовані з програмою) [14].

Також найбільші підприємства галузі – КБ «Південне» і ВО «Південмаш» уклали тривалий, на період до 2018 року контракт з корпорацією «Орбітал Саєнс» із США. Фінансування цієї програми відбувається за участі Національного управління аеронавтики й дослідження космічного простору Сполучених Штатів Америки (НАСА). Всього на реалізацію цього проекту було виділено 1900 млн. дол. Початком став пробний запуск ракетоносія «Антарес», що продовжив політику дальшого розвитку відносин між Україною і США у ракетно-космічній галузі як складової взаємного стратегічного партнерства між нашими державами [15].

З метою переведення інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва підприємств космічної галузі із намірів та декларацій в забезпечення сталого розвитку, потрібно запровадити більш ефективну та раціональну модель інвестицій та фінансування. Світовий досвід вказує, що існують принаймні дві моделі інновацій, що вдало можуть бути реалізовані в розвинутих країнах. Франція свого часу вибрала модель так званих «ста провідних технологій», тобто там визначили доволі широке коло технологій, які мають найбільший потенціал і які слід максимально стимулювати на державному і приватному рівнях. Така політика дала можливість здійснити прорив у широкому діапазоні наукових відкриттів та створити конкурентоспроможну на світовому ринку інноваційну продукцію. Японія також розвивається за схожою моделлю. А Сполучені Штати Америки, взагалі приділили найбільшій уваги розвитку військової галузі. Отримані технології і розробки вони поширюють на інші підгалузі економіки [16, с. 83-87]. Це, згодом, забезпечило США світове лідерство майже у всіх сферах космічної галузі. Україна також, ще з радянських часів, має левову частку продукції військового та подвійного призначення у підприємствах космічної галузі. Проблемою є впровадження військових технологій та їх окремих елементів у комерційне виробництво.

Вітчизняні підприємства в більшості своїй продовжують використовувати ще індустріальну модель розвитку виробництва, в той час як в розвинутих космічних країнах вже здійснений перехід до

інноваційно-інвестиційної моделі. На сьогодні інноваційна стратегія підприємств космічної галузі підпорядковується вузько-спеціалізованим інтересам державних програм, технічна і економічна експертиза інноваційних проєктів є недосконалою, не задіяні конкурентні механізми виробництва, обмежені можливості для експериментальної перевірки ідей. Так, експерти виділяють наступні проблеми розвитку підприємств космічної галузі України [8]:

- неприйнятно низькі темпи структурної перебудови системи управління галуззю (на сьогодні вибір більш ефективної системи управління знаходиться на рівні дискусій);

- недостатні зусилля відповідальних структур щодо впровадження механізмів державно-приватного партнерства в інтересах розширення міжнародної ракетно-космічної діяльності галузі;

- залежність від поставок сировини, матеріалів та комплектуючих з інших країн, в першу чергу з Російської Федерації, у тому числі стратегічних алюмінієвого та титанового прокату, вуглець-вуглецевих та наноструктурних матеріалів;

- неприйнятний знос дослідного, технологічного та виробничого обладнання, який перевищує 50%, а для деяких підприємств сягає 80%; середній термін функціонування випробувальних засобів експериментальної та експериментально-промислової бази перевищує 35 років, що є неприпустимим;

- відсутність планового технологічного оновлення інфраструктури організацій і підприємств галузі;

- скорочення чисельності працюючих у сфері розробки нових технологій та галузевій науці (більш ніж у два рази у заводському секторі та майже в 1,6 рази у галузевому) ;

- неприйнятний стан технологічної та виробничої бази галузі [17].

Виходячи з вищезазначеного, можна стверджувати, що абсолютна більшість проблем у забезпеченні економічної стійкості підприємств космічної галузі полягає в низькій якості стратегічного менеджменту, особливо в інвестиційній сфері. Досі не подолані інерційні процеси неефективного перерозподілу державних коштів, характерні для радянської планової економіки. Зокрема, попри те, що в 2014 році підприємствами галузі вироблено та реалізовано продукції

на суму близько 2,9 млрд. грн., більшість із них є збитковими. Фактично гроші заробляють кілька підприємств, але розподіляється зароблене, згідно з регламентом Агентства, на всі підприємства космічної галузі України [13].

Існуюча проблема залежності від російського ринку значною мірою зумовлена політичними процесами та міцними зв'язками колись цілісного комплексу підприємств ракетно-космічної галузі. Так, участь України в Рамковій програмі ЄС з наукових досліджень та інновацій «Горизонт 2020» в якості асоційованого члена значною мірою зумовлена співпрацею в рамках підписаної угоди про Асоціацію з ЄС [14]. Існує цілий ряд розробок у сфері військово-промислового комплексу, які гальмувались в рамках російсько-українського партнерства, зокрема створення багатофункціонального ракетного комплексу (БФРК) «Сапсан» для Збройних сил України або іншої ракетної системи оперативного-тактичного рівня у вигляді експортних версій [18]. Водночас, саме українські підприємства космічної галузі є найбільшим конкурентом РФ на ринку доставки корисних вантажів. У різні роки, за оцінками експертів, Україна отримувала до 10% річного доходу від пускових робіт всієї аерокосмічної галузі світу. Зараз цей ринок послуг оцінюється приблизно у 360 млрд. доларів США. Таким чином, потенціал надходжень коштів від космічної діяльності для України може сягати 36 млрд. доларів щорічно [13].

Таким чином, забезпечення економічної стійкості підприємств космічної галузі є, на нашу думку, завданням переходу до сучасного інноваційно-інвестиційного менеджменту, що здатен забезпечити вихід підприємств на нові ринки збуту, залучення масштабних інвестицій, позбавлення від технологічної та сировинної залежності. В умовах складного фінансового становища найбільш економічно ефективних підприємств космічної галузі (зокрема, ПАТ «Хартрон», «КБ «Південне» і «СПБ «Арсенал») доцільним є розглянути світовий досвід зі створення інтегрованих структур, що здатні максимально повно використати синергетичний ефект і ефект масштабу.

Для того, щоб підприємства космічної галузі мали змогу перейти до інноваційно-інвестиційної моделі розвитку забезпечення сталого розвитку, необхідним є здійснення наступних заходів:

а) впровадити механізм ефективного держзамовлення на

розробку та впровадження нововведень на виробництвах;

б) залучити до процесу інвестування світових лідерів високотехнологічного бізнесу, для цього створити найбільш вигідні умови для інвестування саме у вітчизняні підприємства;

в) забезпечити динамічний розвиток інновативних структур, що об'єднують зусилля науки, освіти та виробництва за участю фінансового капіталу.

На наш погляд, протистояти об'єктивним причинам ринкової нестабільності і забезпечити економічну стійкість допоможе застосування компаніями космічної галузі стратегії диверсифікації, яка частково вже використовується в практичній діяльності зарубіжних і вітчизняних вертикально-інтегрованих великих космічних компаній та корпорацій, але не отримала ще в достатній мірі аналітичного узагальнення та необхідного теоретичного обґрунтування.

Неоднозначність фінансового стану підприємств і прибутку від реалізації продукції ускладнюють завдання вироблення оптимальної схеми диверсифікації, застосовної для всіх компаній космічної галузі України.

Диверсифікація діяльності стає ефективним рішенням в умовах:

- високої волатильності зовнішніх ринків;
- браку фінансових ресурсів, кількість яких менша за необхідні для підтримки конкурентних переваг у первісних сферах бізнесу;

- можливості компаній вийти на нові ринки товарів, послуг з отриманням більшого прибутку, ніж при нарощуванні виробництва;

- наявності нереалізованого виробничого потенціалу і технологічних можливостей альтернативного використання наявних технологій та наукових розробок;

- можливості виходу на нові ринки без значних витрат, після чого при позитивному результаті реалізується масштабна диверсифікація.

У цих випадках диверсифікація забезпечує:

- економічну стійкість в умовах зростаючої конкуренції і нестабільності ринків;

- мінімізацію ризиків за рахунок їх розподілу між різними сферами діяльності.

При цьому необхідно зазначити, що диверсифікація напрямків діяльності без інвестицій на модернізацію основних фондів на новій технологічній основі в кінцевому підсумку призведе до занепаду космічної галузі і, як наслідок – погіршенню макроекономічної ситуації в країні.

Тому диверсифікація космічних компаній, особливо вертикально-інтегрованих, повинна здійснюватися при збереженні пріоритетів підвищення інноваційності виробленої продукції та забезпечення наукової бази для подальших розробок.

Можна виділити такі основні форми диверсифікації:

- 1) інвестиції або придбання частки компанії, вже діючої на обраному ринку;
- 2) створення різного роду альянсів: концернів, синдикатів, консорціумів, а також структурних підрозділів компанії, що здійснюють нові види діяльності;
- 3) інвестиції в НДДКР;
- 4) здійснення агентських видів діяльності у сферах, пов'язаних з основною діяльністю.

Довгостроковою метою має стати не тільки економіка створення ефективної космічної продукції, але й формування суспільства, що здатне до її успішного створення та оновлення, до гнучкого реагування на зміни і тенденції динамічного ринку та забезпечення перспективного розвитку космічної галузі.

Висновки. У статті нами було встановлено, що основою діяльності сучасних підприємств космічної галузі, які діють в умовах нестабільності ринкового середовища, є рівень їх функціональної та економічної стійкості. Стійка робота підприємств є запорукою його ефективного функціонування сьогодні, а також у найближчій і віддаленій перспективі. Стан справ на підприємствах космічної галузі дозволяє зробити висновок про те, що зростання, яке намітилося в окремих підприємствах, носить нестабільний характер – середовище їх функціонування залежить від впливу великої кількості чинників, що важко передбачити; недостатньо ефективно функціонує ринкова інфраструктура; порушені господарські зв'язки.

Стан і тенденції сталості розвитку підприємств космічної галузі країни є незадовільними за усіма факторами забезпечення тривалої економічної стійкості та переходу до інноваційно-

інвестиційної моделі виробництва. Негативні фінансові наслідки обумовлені, передусім, низькою якістю концептуальних засад діючого механізму управління економічною сталістю, низьким рівнем стратегічного менеджменту й недостатнім науковим та методичним його забезпеченням.

Для покращення роботи підприємств необхідно вирішення таких масштабних завдань, як створення нових виробничих і невиробничих фондів, впровадження нових технологій міжнародного значення, розвиток і модернізація наукової інфраструктури. В цілому економічна стійкість підприємств космічної галузі досягається забезпеченням їх ринкової стійкості, яка характеризується:

- а) конкурентоспроможністю підприємства,
- б) конкурентоспроможністю продукції,
- в) збільшенням ринкової частки, в тому числі і за рахунок збільшення інноваційних видів продукції.

В основному зниження ефективності, сталого розвитку та конкурентоспроможності відбувається з наступних причин:

- дезінтеграція космічної галузі, яка призвела до руйнування зв'язків між окремими підприємствами;
- вкрай малий обсяг інвестицій у розвиток науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт.

У світлі цього одним з найважливіших завдань, що стоять перед вітчизняними підприємствами космічної галузі, є формування інноваційного підходу до стратегічного управління підприємством з метою підвищення їх сталого розвитку, зростання якості продукції, скорочення тривалості виробничого циклу і зниження собівартості продукції.

Література

1. Вітлінський В.В. Аналіз, оцінка і моделювання економічного ризику / В.В. Вітлінський. – К.: Деміур, 2006. – 212 с.
2. Кочетков В.М. Забезпечення фінансової стійкості сучасного комерційного банку: теоретико-методологічні аспекти: Монографія. – К.: КНЕУ, 2002. – 256 с.
3. Брігхем Є.Ф. Основи фінансового менеджменту / Є. Ф. Брігхем; пер. з англ. – К.: Молодь, 1997. – 1000 с.
4. Друкер П. Управление, нацеленное на результаты / П.

Друкер; пер. с англ. – М.: Технол. школа бизнеса, 2012. – 786 с.

5. Акофф Р. Планирование будущего корпорации / Р. Акофф. – М.: Наука, 2009. – 340 с.

6. Байделл Т. Как улучшить управление организацией / Т. Байделл. – М.: Инфра-М, 1999. – 122 с.

7. Берлин А. Планирование капитальных вложений на предприятии в условиях инвестиционного кризиса / А. Берлин, А. Арзамов // Проблемы теории и практики управления. – 2011. – № 3. – С. 26-31.

8. У космічне майбутнє – разом із міжнародною спільнотою // Віче. – №7. – 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/4678/>

9. Корпоратизація авіаційної і космічної галузей України: «за» і «проти» в умовах глобалізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.niss.gov.ua/book/Vlasyuk_mon/07-4.pdf

10. Козаченко А.В. Механизм стратегического управления крупными производственно-финансовыми системами промышленности / А.В. Козаченко. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 2008. – 348 с.

11. Гиляровская Л.Т. Анализ и оценка финансовой устойчивости коммерческих организаций / Л.Т. Гиляровская, А.В. Ендовицкая. – М.: Юнити, 2006. – 159 с.

12. Гончаров В.М. Прогнозування динаміки фінансово-економічних показників і удосконалення управління економічною стійкістю промислового підприємства / В.М. Гончаров, В.Л. Иванов // Схід. – 2006. – № 6(78). – С. 64-68.

13. UNCTADstat Country Profiles [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=87017>

14. Холошин М. Чи утримає Україна статус космічної держави / М. Холошин, 02.06.2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://blogs.lb.ua/matviy_kholoshyn/306843_chi_utrimaie_ukraina_status_kosmichnoi.html

15. Нові можливості для українських учених: «Горизонт 2020» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kpi.ua/horizon2020-about#sthash.NQB7CTI2.dpuf>

16. «Антарес» – зірка українсько-американської космічної співпраці // Дзеркало тижня. – №28. – 09.08.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/science/antares-zirka-ukrayinsko-amerikanskoji-kosmichnoyi-spiivpraci-.html>

17. Васильева Л.Н. Методы управления инновационной деятельностью / Л.Н. Васильева. – М.: КНОРУС, 2011. – 320 с.

18. Проблемні питання розвитку міжнародної діяльності ракетно-космічної галузі України в сучасних умовах: Аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/945/>

19. Бадрак В. Україні не можна повертатися до критичної залежності від Росії у галузях ракетно-космічного комплексу / В. Бадрак // Урядовий кур'єр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cacds.org.ua/ru/publications/238>

1. Vitlins`ky`j V.V. Analiz, ocinka i modelyuvannya ekonomichnogo ry`zy`ku / V.V. Vitlins`ky`j. – К.: Demiur, 2006. – 212 p.

2. Kochetkov V.M. Zabezpechennya finansovoyi stijkosti suchasnoho komercijnogo banku: teorety`ko-metodologichni aspekty` : Monografiya. – К.: KNEU, 2002. – 256 p.

3. Brigxem Ye.F. Osnovy` finansovogo menedzhmentu / Ye. F. Brigxem; per. z angl. – К.: Molod`, 1997. – 1000 p.

4. Druker P. Upravleny`e, naceleenoe na rezul`tatu / P. Druker; per. s angl. – М.: Texnol. shkola by`znesa, 2012. – 786 p.

5. Akoff R. Plany`rovany`e budushhego korporacy`y` / R. Akoff. – М.: Nauka, 2009. – 340 p.

6. Bajdell T. Kak uluchshy`t` upravleny`e organy`zacy`ej / T. Bajdell. – М.: Y`nfra-M, 1999. – 122 p.

7. Berly`n A. Plany`rovany`e kapy`tal`nux vlozheny`j na predpry`yaty`y` v uslovy`yax y`nvesty`cy`onnogo kry`zy`sa / A. Berly`n, A. Arzyamov // Problemu teory`y` y` prakty`ky` upravleny`ya. – 2011. – № 3. – p. 26-31.

8. U kosmichne majbutnye – razom iz mizhnarodnoyu spil`notoyu // Viche. – №7. – 2015, available at: <http://www.viche.info/journal/4678/>

9. Korporaty`zaciya aviacijnoyi i kosmichnoyi galuzej Ukrayiny` : «za» i «proty`» v umovax globalizaciyi, available at:

http://old.niss.gov.ua/book/Vlasyuk_mon/07-4.pdf

10. Kozachenko A.V. Mekhanyzm stratehycheskoho upravlenyya krupnumy proyzvodstvenno-fynansovumy systemamy promushlennosty / A.V. Kozachenko. – Donetsk: YEP NAN Ukrainu, 2008. – 348 p.

11. Gilyarovskaya L.T. Analiz i otsenka finansovoy ustojchivosti kommercheskikh organizatsij / L.T. Gilyarovskaya, A.V. Endovitskaya. – M.: YUniti, 2006. – 159 p.

12. Honcharov V.M. Prohnozuvannya dynamiky finansovo-ekonomichnykh pokaznykiv i udoskonalennya upravlinnya ekonomichnoyu stiykisty promyslovoho pidpryyemstva / V.M. Honcharov, V.L. Ivanov // Skhid. – 2006. – N 6(78). – p. 64-68.

13. UNCTADstat Country Profiles, available at: <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=87017>

14. Xoloshy`n M. Chu utry`maye Ukraina status kosmichnoyi derzhavy` / M. Xoloshy`n, 02.06.2015, available at: http://blogs.lb.ua/matviy_kholoshyn/306843_chi_utrimaie_ukraina_status_kosmichnoi.html

15. Novi mozhly`vosti dlya ukrayins`ky`x ucheny`x: «Gory`zont 2020», available at: <http://kpi.ua/horizon2020-about#sthash.NQB7CTI2.dpuf>

16. «Antares» – zirka ukrayins`ko-amerykans`koyi kosmichnoyi spivpratsi – Dzerkalo tyzhnya, N28, 09.08.2014 [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://gazeta.dt.ua/science/antares-zirka-ukrayinsko-amerikanskoyi-kosmichnoyi-spivpraci-.html>

17. Vasil`eva L.N. Metody upravleniya innovatsionnoj deyatel`nost`yu / L.N. Vasil`eva. – M.: KNORUS, 2011. – 320 p.

18. Problemi py`tannya rozvy`tku mizhnarodnoyi diyal`nosti raketno-kosmichnoyi galuzi Ukrainy` v suchasny`x umovax: Analny`chna zapy`ska / Nacional`ny`j insty`tut strategichny`x doslidzhen`, available at <http://www.niss.gov.ua/articles/945/>

19. Badrak V. Ukrayini ne mozhna povertaty`sya do kry`ty`chnoyi zalezhnosti vid Rosiyi u galuzyax raketno-kosmichnogo kompleksu / V. Badrak // Uryadovy`j kur`yer, available at : <http://cacds.org.ua/ru/publications/238>

Рецензент: Балджи М.Д., д.е.н., проф., зав. каф. економіки та управління національним господарством Одеського національного економічного університету

26.10.2015